

ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE DEĞERLER VE DEMOKRATİK YAŞAM KALİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ*

Doç. Dr. Meral Sert AĞIR**

Özet

Kökleri değişmekle birlikte “organizma olarak ihtiyaçların” davranışlar dolayısıyla şiddet olgusunda etkili olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Davranışların harekete geçirici kaynağı olarak ihtiyaçlar, bireylerin temel özelliklerinden biri olan değerleri hakkında da bilgi vermektedir. Bireylerin neyin ihtiyaç olduğuna ilişkin tanım ve gerekçeleri doğrultusunda göstermiş olduğu davranışları, değerler sisteminin de anlaşılmasını sağlamaktadır. Temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik motive edici düşünce ve inançlar olarak değerler, şiddet davranışıyla ulaşılması beklenen hedeflerin ya da kaynakların bilgisini vermektedir. Bu bilgi, bireyin hangi yaşamsal alanlarda zorluk yaşadığını ve desteğe ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Toplumlar, bireylerden oluşmaktadır; şiddeti üretenler de kurbanlar kadar aynı toplumun üyesi ve ürünü olduğu dikkate alınmak zorundadır. Bu bağlamda şiddet olgusunu önleyebilmek için yaşanan toplumun ihtiyaçları karşılama konusunda hissettirmiş olduğu güvende olma algısı, davranışların

şekillenmesinde etkili olabilecek faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Temel insan ihtiyaçlarının güvence altında olması ise toplumsal yaşam dinamiği olarak insan hakları ve demokrasi bilinci ile yakından ilişkilidir. Toplumların gelişmişlik düzeylerinden biri olarak, demokrasi ve özgürlük kavramları üzerine inşa edilen demokratik yaşam kriterleri aynı zamanda evrensel insan haklarının gözetilmesini sağlamaktadır. Demokratik yaşam kriterlerini uygulamaya yönelik çalışmalar, şiddet gibi toplumların var oluşunu tehdit eden sorunlarla mücadelede yadsınamaz önem taşımaktadır. Toplumun her bir üyesinin, demokrasi bilinci ile demokratik yaşam kriterlerine uygun yaşam kalitesine ulaşabilmesini sağlayabilmek amacıyla, eğitim sistemi ve eğitimin kendinden beklenen işlevleri yerine getirebilmesi kilit rol oynamaktadır. Disiplinler arası bir anlayışla gösterilecek çabanın yalnızca şiddet olgusu değil toplumsal refahı etkileyebilecek bir çok olumsuz faktör içinde koruyucu rol üstleneceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, İhtiyaçlar, Değerler, Demokratik Yaşam Kalitesi,

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara’da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet’in Önlenmesi Çalıştayı’nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, meralagir@marmara.edu.tr

GİRİŞ

Şiddet, insanoğlunun kasıtlı olarak kendi varoluşunu tehdit ettiği, kendi tarihi ile eş zamanlı olarak farklılaşarak devam eden bir olgudur (Güleç, Topaloğlu, Ünsal, Altıntaş, 2012; Conradie, 2015; Ray, 2018). Kavramsal olarak şiddet olgusunun temelinde fiziksel ya da psikolojik kriterlere dayalı olarak güç ve gücün insanın kendisine, diğerlerine, gruplara ya da topluluğa kasıtlı olarak uygulanması yatmaktadır (Rule, 2018).

İnsanın, diğerlerine ya da kendisine yönelik türü dikkate alınmaksızın her türlü zarar verici, yıkıma hatta ölüme sebep olabilecek kasıtlı davranışlarını önleyebilmek öncelikle bu davranışlarını anlamlandırabilmek ile mümkündür (Natale, 1994; Gilligan, 1996). Bilimsel metodoloji, insan davranışlarının tanımlanmasının ardından davranışın öncüllerinin açıklanabilmesini, söz konusu davranışların hangi durumlarda nasıl ortaya çıktığının anlaşılmasını ve davranışın tekrarlanma olasılığı ile sıklığının tahmin edilebilmesini sağlamaktadır. Davranışı tetikleyici ve engelleyici faktörler hakkındaki bilgiler, davranış kontrol edebilmek için gerekli örüntülerin belirlenmesi ve işlevsel hale getirilmesine yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla şiddet ve saldırgan davranışları açıklamaya yönelik her bir yaklaşımın aynı zamanda şiddet ve saldırganlık davranışlarının kontrol edilebilmesi için yapılması gerekenlere dikkat çektiğini söyleyebiliriz (Ferracuti, Wolfgang, 2013; Üngüren, 2015; Rule, 2018).

Etiyolojik yaklaşımların şiddet davranışını tetikleyici ya da engelleyici faktörleri ortaya çıkarmaya yönelik çalışmaları, aynı zamanda şiddetin insan doğasının bir parçası olup olmadığı sorusuna da cevap arayışı niteliğindedir. Yaklaşım, yaşam dinamiklerine bağlı olarak şiddetin bir çözüm yolu olarak tercihinde etkili olabilecek genetik, biyolojik, psikolojik, sosyo-ekonomik, politik vb. faktörleri göz önüne alırken insanın karanlık ya da gölge de kalan kötü yönüne vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla şiddet, insanın hayatta kalma dürtüsü ile yaşam mücadelesini güç ve güçlü olmaya ilişkin şemalarına bağlı olarak gelişmekte ve normalleşmektedir (Staub, 1999; Weigert, 2010; Güleç, Topaloğlu, Ünsal, Altıntaş, 2012; Conradie, 2015). Oto kontrol sistemi ve karar merkezini temsil eden beynin temporal ve frontol lobları ile limbik sistemin şiddet davranışını tetikleyici rolünü açıklayan biyolojik yaklaşım ise genetik faktörlere dikkat çekmekte, kendine zarar verme davranışı ile cinsiyete göre problem çözüme sürecinde şiddet davranışlarının tercihini etkileyen etmenleri biyolojik faktörlerle açıklamaktadır (Elliott, 1983; Pedersen, 2004; Yalçın, Erdoğan, 2013).

Davranışçı yaklaşım ise şiddet davranışını öğrenme süreçleri ile birlikte toplumsal bir davranış olarak ele almaktadır. Çevresel dinamikler, davranışın ortaya çıkmasını, sürdürülmesini ve sıklığını belirleyebilmektedir (Shepherd, Robinson, Levers, 1990). Toplumdan topluma ihtiyaçlar ve ihtiyaçların karşılanmasına yönelik hangi davranışın ödüllendirildiğine ilişkin dinamiklerin farklılaşması, şiddet davranışının kabul edilebilirlik kriterlerini ya da derecesini değiştirmektedir. Bir toplumda cezalandırılan ve kabul edilmeyen şiddet kapsamındaki davranışlar diğer bir toplumda bir dereceye kadar doğal olarak nitelendirilebilmekte, öğrenme-öğretme süreci ile de üyelere kazandırılmaktadır. Kimlik edinme sürecinde, çocukluk döneminin etkisine dikkat çeken psikodinamik kuramlara göre, şiddet ve saldırganlık davranışları korunma, savunma aracı olabildiği gibi doyum ve tatmin sağlayıcı araçlar da olabilmektedir. Psikodinamik kuramlar, insanın ölüme ilişkin zorlayıcı duygularla baş edebilmenin yanı sıra yaşama dair haz verici sonuçlar için de şiddet ve saldırganlık davranışlarını tercih edebildiğini vurgularken şiddet davranışlarının biyolojik temelli olduğunu ifade etmektedirler (Fonagy, 2010). Psiko-sosyal yaklaşım ise dezavantajlı yaşam dinamiklerinin şiddet davranışları üzerinde tetikleyici rol oynayabildiğini, psiko-sosyal ağır travmatik yaşantıların daha sonraki yaşam problemleri ile baş etme becerilerini değiştirebildiğine dikkat çekmektedir. Yaklaşımına göre, temel yaşam gereksinimlerini karşılayamayacak kadar ağır ekonomik koşullardan, aile içi şiddet, ihmal ve istismar olgularına kadar olumsuz zorlayıcı deneyim ve şartların düşünce, duygu ve davranışlar üzerinde farklı sonuçlarından birinin de şiddet ve saldırgan tutumlarında görüldüğünü belirtmektedir (Staub, 1996; Anderson, 2010; Fazel, Singh, Doll, Grann, 2012; Anderberg, Rainer, Wadsworth, Wilson, 2015)

Biyolojik yaklaşımın bakış açısı ile beynin frontal ve temporal lobları ile ilgili bir lezyona sahip ya da bir şekilde bu bölgelerin gelişimi normalden farklı olan bireyin, oto kontrol ya da karar mekanizması işlevsel olmadığı için ihtiyaçlarını karşılamak için izleyebileceği yollar doğal olarak farklılaşabilecektir. Çünkü bireyin, yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayabilmeye yönelik davranışları üzerinde bilişsel süreçlerinin denetim fonksiyonu normalden farklıdır (Fonagy, 2003; Pardini, Raine, Erickson, Loeber, 2014; Üngüren, 2015). Dolayısıyla söz konusu durumdan dolayı dezavantajlı olan bireyin daha fazla desteğe, olumlu çevresel şartlara gereksinim duyduğu aşikârdır. Çevresel şartların beklentinin aksine olumsuz özelliklere ya da bireyi destekleyecek işlevsel niteliklere sahip olmaması durumunda ise doğal olarak temel ihtiyaçların karşılanma yöntemleri yalnızca diğer bireyler için değil bireyin kendisi için de tehdit oluşturabilecektir. Ayrıca üyelerin, kaygı, korku gibi tehdit altında

hissetmeye bağlı olarak, bireyin şiddet davranışları ile beklentisine uygun sonuçları elde edebilmesine izin verdiği durumlar ise beklentinin aksine şiddet davranışlarının çözüm yolu olarak tercih edilmesini sağlayabilecektir. İstenmeyen şiddet davranışları ödüllendirilmiş ve aynı davranışları gösterme sıklığı arttırılmış olabilecektir. Bilişsel süreçlerin denetimi olmaksızın, temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik davranışların, üyesi bulunulan grup ya da toplum tarafından pekiştirilmesi ise davranışçı yaklaşımın hipotezlerinin doğrulanmasını sağlamaktadır (Reich, Infurna, 2017). Davranışçı yaklaşımın bakış açısı ile bireyin davranışlarının diğer üyelerde meydana getirmiş olduğu değişimin sonuçlarını, hem diğer üyeler hem de bireyin kendisi açısından değerlendirebilmekteyiz. Dolayısıyla diğer üyelerin, olumsuz şiddet ve saldırganlık içeren davranışlardan korunabildiklerine, tehdidi bertaraf edebildiklerine ilişkin düşünce ve duygularının, kısa ya da geçici sanal bir durumu ifade ettiği görülmektedir. Ayrıca gözlem ya da model alma yolu ile öğrenme dinamikleri göz önüne alındığında, toplumun her bir üyesi bir diğeri için model teşkil etmektedir. Taklit yoluyla öğrenmenin bebeklik döneminde başladığı dikkate alındığında, bir başkasının ödüllendirildiğini gözlemlemenin davranış değişimindeki rolü daha iyi anlaşılabilir (Bandura, 1989).

Bu doğrultuda biyolojik yaklaşımın bakış açısı ile dezavantajlı bu bireyin davranışları sonucunda elde etmiş olduğu karşılık, yalnızca onun davranışını değil toplumun dezavantaja sahip olmayan diğer üyelerinin de ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik davranışlarının şekillenmesinde rol oynayabilecektir.

Psikodinamik yaklaşım ile bireyin durumunu değerlendirdiğimizde ise şiddet ve saldırganlık davranışlarının, savunma ya da korunma amaçlı kullanımı ve elde edilen sonucun üreteceği haz, heyecan duygusunun nörobiyolojik dinamiklerle ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Psikodinamik yaklaşım, korunmaya yönelik şiddet davranışlarını canlı organizmalara özgü, zarar vermeye yönelik olanınsa insana özgü olduğunu belirtmektedir. Yaklaşımın bakış açısına göre, insana özgü olan şiddet davranışında bakım verenlerle ilişki önem taşımaktadır. Dolayısıyla bakım verenlerin bireyin bebeklik, çocukluk gibi kritik dönemlerde bireyin ihtiyaçlarını karşılama şekli belirleyici olmaktadır (Fonagy, 2010; Grusec, 2011). Bu bağlamda bireyin dürtüleri üzerindeki kontrol gücünü temsil eden mekanizmaların işlevsel olmadığı göz önüne alındığında, bakım verenlerin işlevselliğinin daha da önem taşıdığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile bakım verenlerin niteliği bireyin incinmesine, yaralanmasına kendini dışlanmış ve istenmeyen olarak hissetmesine yol açabildiği gibi var olan durumun oldu-

ğundan çok daha farklı algılanmasına da neden olabilmektedir (Palermo, Simpson, 1994). Dolayısıyla şiddet, saldırganlık tepkileri ile bu davranışların görülme sıklığı da farklılaşabilecektir. Hatta ihmal ve istismarın, ağır dezavantajlı sosyoekonomik koşulların söz konusu olabileceği durumlarında kendini korumaya yönelik olarak saldırganlık ve şiddet davranışları daha da artabilecektir (De Zulueta, 2006; Riggterink, FainsilberKatz, Hessler, 2010; Burroway, 2011). Bireyin bir şekilde hayatta kalma davranışı olarak şiddet davranışlarına yönelimi ise bir yönü ile etiolojik diğer bir yönü ile psiko-sosyal yaklaşımın hipotezlerini akla getirmektedir.

Görüldüğü üzere farklı yaklaşımlar, şiddetin çok boyutlu bir olgu olduğunu, tek boyutlu bir değerlendirmenin şiddet davranışını açıklayabilmek için yeterli olmadığı gibi önleyici ya da azaltıcı da olamayacağını göstermektedir. Bununla birlikte şiddet olgusunu açıklamaya çalışan yaklaşımlar, insanın biyolojik ve psiko-sosyal bir varlık olarak sahip olduğu yeterliliklerin (bireysel ve çevresel), davranışlarının belirleyicisi olduğunu ve bu davranışların yaşamı devam ettirme çabasına hizmet ettiğine işaret etmektedir. Davranışların öncülleri olarak biyolojik, genetik ya da çevresel, psikososyal faktörlerden hangisinin daha baskın olduğunu belirleyebilme çabası, bir anlamda insanın farklı gelişim dönemlerindeki gereksinimlerine ve bu gereksinimlerinin karşılanma şekline bağlı davranış değişimini ortaya koymaktadır (Staub, 1999; Conradie, 2015). İhtiyaçlar ile ilgili literatür incelendiğinde, Murray'ın ihtiyaçları, aşağılama, başarı, başatlık, saldırganlık, özerklik, kaçınma, karşı gelme, savunma, saygı, ilişki, kendini gösterme, acıdan kaçınma, destek, düzen, eğlence, reddetme, duyarlılık, cinsellik, ilgilenilme, anlaşılma (Chapman, Schwartz, 2010); Ryan ve Deci'nin özerklik, yeterlik ve aitlik (Ryan, Deci, 2008); Bristow ve Mowen'un fiziksel, sosyal, varlık, bilgi; Glasser'in hayatta kalma, sevgi, ait olma, güç, özgürlük, eğlence; Newstrom, Davis ve Pierce'in birincil ve ikincil; Lawrence ve Nohria'in amaçlara ulaşma ve deneyim elde etme, diğer insanlar ile uzun döneli karşılıklı destek, bakım ve bağlılık içinde olma, bireyin kendisini ve dünyayı tanıması, öğrenmesi ve sahip olduğu özelliklerden başlayarak tüm kaynaklarını tehditlere karşı koruma olarak sınıflandırmaktadır (Eker, 2019). Dolayısıyla insanoglunun, temel ihtiyaçlarını ya da birincil ihtiyaçlar kategorisinde yer alan barınma, beslenme vb. ihtiyaçlarını karşılaması, diğer canlılar gibi "canlı olarak" yaşamını sürdürebilmesini sağlasa da yeterli olmadığı, diğerleri ile kurulan ilişki ve etkileşimin psiko-sosyal boyutunun, fizyolojik gereksinimler kadar önem taşıdığı görülmektedir (Kula, Çakar, 2015).

Bu doğrultuda ileri bir yorumla kaynağı ya da kökleri değişmekle birlikte “organizma olarak ihtiyaçların” davranışlar dolayısıyla şiddet olgusunda etkili olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Davranışların kaynağı, yönlendiricisi ve harekete geçirici kaynağı olarak ihtiyaçlar aynı zamanda insanoğlunun temel özelliklerinden biri olan değerler hakkında da bilgi vermektedir. Bir başka ifade ile insanoğlunun neyin ihtiyaç olduğuna ilişkin tanım ve gerekçeleri doğrultusunda göstermiş olduğu davranışları, değerler sisteminin de anlaşılmasını sağlamaktadır.

DEĞERLER VE ŞİDDET ARASINDAKİ İLİŞKİ

Değerler, soyut idealler olarak bireyin, kendinin, diğerlerinin ve bir topluluk olarak ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik davranış tercihlerini sembolize etmektedir (Schwartz,1992; Demirutku, 2017). Bu doğrultuda önemli bulunan, kabul gören ve ulaşılması gerektiğine inanılan şeylere ilişkin davranışlar aynı zamanda değerlere ilişkin bilgi vermektedir. Değerler, insanların neyi, nasıl algıladığını, yorumladığını hangi düşünce ve davranışları anlamlı bularak, önceliklerini belirlemelerine rehberlik eden soyut, istikrarlı yapılardır. Bireyin yaşam beklentilerine ulaşabilmek amacıyla hangi kriterleri dikkate aldığını gösteren değerler, davranışları aracılığıyla görünür hale gelmektedir(Rokeach,1973; Inglehart, 2000; Bardi, Lee, Hofmann-Towfigh, Soutar, 2009).

Sosyalleşme süreci ile kazanılan değerler, yaşanan toplumun önemli, anlamlı, kabul edilebilir bulunduğu davranış örüntülerinin de yansıması olarak kabul edilebilmektedir (Hofstede, 1984; Schwartz, 2006). Diğer bir ifade ile en küçük toplumsal kurum olan aile, her bir gelişim aşamasının dinamiklerine bağlı olarak çocuğun hangi davranışları kazanması gerektiğinin bilgisini de vermektedir. Kimlik gelişim süreci ile birlikte çocukluktan ergenliğe geçen, yetişkin rol ve görevleri için hazırlanan genç ise yalnızca ailesinin değil yaşadığı toplumunda değerlerini de sorgulayarak, kendisi için önemli ve arzu edilen şeylerin neler olduğuna karar vererek, kendi kişiliğini ve değerlerini oluşturmaktadır(Grusec, 2011; De Winter, 2012). Değerler bir yönü ile bireysel diğer yönü ile toplumsal dinamiklerin ürünü olan ilke, ideal ya da inançları sembolize etmektedirler.

İlgili literatürü incelediğimizde değerlere ilişkin sorgulamanın geçmişinin eski Yunan'a dayandığını görmekteyiz. Geçmişinin bu kadar eski olması değerlerin felsefenin yalnızca aksiyolojik yani ahlak değil ontoloji ve epistemoloji ile de ilişkili olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum insanların davranışlarını anlayarak, ki-

şilerarası ilişkileri yapılandırma ve daha yaşanılır bir toplum yaratabilme çabası ile yakından ilişkilidir (Schwartz, 1994). Ahlak bir anlamda normatif bir sistem olarak insanlar arası ilişkilerin düzenlenmesinde yadsınamaz bir işleve sahiptir. Ahlak, bir yönü ile insanın, kendisine yönelik varoluş sorgulamasını içeren ontolojik, bir yönü ile kendi ve dünyaya ilişkin epistemolojik değerlendirmesinin sonucu olarak kabul edilebilmektedir. Eski çağlardan bu yana değerler aynı zamanda ahlak kavramının karşılığı olarak insanın toplumsal yanını temsil etmektedir. Bu bağlamda karaktere vurgu yapan iyi- kötü, doğru -yanlış gibi toplumsal açıdan kabul edilebilir ya da kabul edilemez davranışlar, değerlerle ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılmaktadır (Magnani, 2011).

Sistemik ve formal ilk değer teorisiye 20 yüzyılın başlarında Münstenberg tarafından geliştirilmiştir. Münstenberg, yaşamsal ve kültürel değerler ile mantıksal estetik, etik vb. değerleri farklı boyutlarda ele almaktadır. Yaşamsal değerler; varlık, birlik, gelişim ve tanrıyı, kültürel değerler ise tutarlılık, güzellik, başarı ve temel değerleri kapsamaktadır. *Types of Men* adlı kitabında insanların davranışlarını altı değer kategorisinde (teorik, ekonomik, estetik, sosyal, politik ve dindar) açıklayan Springer ise değer yönelimlerine göre insan davranışlarının farklılaştığını belirtmektedir. Springer'in çalışmaları Vernon ve Allport'u etkilemiş, Allport ve arkadaşları Springer'in altı değer kategorisindeki özellikleri ölçen bir ölçek geliştirmişlerdir (Lyons, Duxbury, Higgins, 2007). Davranışlar, tutumlar ve değerler arasındaki ilişki ise Rokeach'ın çalışmaları ile ortaya konmuştur (Rokeach, 1973; Williams, 1979). Rokeach'ın kavramsal bakış açısı Schwartz ve Bilsky'i etkilerken, davranışlar ile değerler arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasını sağlayan, değerlerin ardındaki motivasyonel amaç ve farklılıkları ortaya koyan teorilerini geliştirmelerini sağlamıştır (Schwartz, Bilsky 1990). Schwartz, zihinsel, sosyal yapı ve süreçler ile toplumsal davranışların anlaşılmasını sağlayan sosyal bir ajan olarak evrensel değerler kümesi tanımlamaya çalışmıştır. Rokeach değerleri, toplumsal olgulara bağlı olarak pozisyon almak zorunda bırakan, diğerlerini ikna ve telkin etmede önemli bir araç olarak (Rokeach, 1973) kabul ederken Schwartz karar verme sürecini etkileyen tutum ve davranışların temelini oluşturan, bireylerin ve grupların yaşamına rehberlik eden tutarlı bir sistem olarak açıklamaktadır (Schwartz, Bilsky 1990). Inglehart ve Hoffstede ise değerleri kültürel boyutları ele alarak, değerler sisteminin yaşanılan toplumun ürünü olduğunu ve kültürden bağımsız ele alınamayacağını vurgulamışlardır (Hofstede, 1984; Inglehart 2003; Tomasello, 2016). Inglehart'ın değer teorisi (Inglehart, 2000), Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşinin materyalist ve postmateryalist düşünceye

indirgeyerek açıklarken (Inglehart, 1997; Inglehart, Welzel, 2005; Schultz, Zelezny, 1999), Hoffstede'nin modeli kültür ve kültürel farklılıklarla değerler arasındaki ilişkiyi göstermiştir (Hofstede, 1984; McSweeney, 2002). Schwartz'ın revize edilmiş değer teorisi, Inglehart ve Hoffstede'nin modellerini aşarak, değerleri bireysel ve toplumsal dinamiklerle açıklayan çok boyutlu bir model olarak, disiplinler arası bir çok çalışmada insan davranışlarının açıklanmasında aracı rol üstlenmiştir (Schultz, Zelezny, 2003; Lyons, Duxbury, Higgins, 2007).

Schwartz'a göre değerler, insanoğlunun baş etmeye çalıştığı çatışmaların ürünü olarak davranışlara yön vermektedir (Schwartz, 1992). Schwartz, insanoğlunun üç temel ihtiyacına işaret ederek, bu ihtiyaçların davranışların altındaki itici güçler olduğunu belirtmektedir. Tüm toplumlarda geçerli olan evrensel ihtiyaçlar "biyolojik organizma olarak temel ihtiyaçlar", "koordine edilmiş sosyal etkileşim ihtiyaçları" ve "grupların yaşamlarını ve refahlarını sürdürürebilmek için ihtiyaçlar"dır (Schwartz, Boehnke, 2004; Schwartz, 2006). Bireyin, davranışlarına yön veren yaşam felsefesinin yalnızca bireyin kendisine hizmet etmesi ise sosyal bir varlık olan insanın doğasına aykırı olduğu gibi toplumsal grupların var oluşunu da tehdit edeceğinden bireyin kendi, ait olduğu grupta ilişkileri ve grubun varlığını sürdürübilmesini destekleyecek davranışları arasında seçim yapabilmesi, öncelikleri belirleyebilmesi gerekmektedir (Schwartz, 2011). Schwartz'ın ifadesi ile bireyin toplumsal bir varlık olarak kendi ve ait olduğu toplumsal yapı ve süreçlerle ilgili çözmesi gereken çatışma, aynı zamanda davranışlarını yönlendiren ilke ve inançları yani değerlerini belirlemektedir. Schwartz başlangıçta üç temel ihtiyaçtan bir veya ikisine bağlı olarak "güç, başarı, hazcılık, uyarılma, öz yönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma ve güvenlik" olarak on temel değer belirlemiş, daha sonra bu yapıya dokuz temel değer daha ekleyerek revize etmiştir (Schwartz, 2012; Demirutku, Gümüş-Dirilen, 2014). Revize ettiği 19 değerden oluşan modelinde, temel ihtiyaçların yaratmış olduğu çatışmanın oluşturmuş olduğu düşünce, inanç ve tutumlara bağlı olarak değişen davranış eğilimlerini temsil eden değerleri çembersel dizilimde göstermiştir (Schwartz, Cieciuch, Vecchione, Davidov, Fischer, Beierlein, Konty, 2012; Schwartz, 2017).

Çembersel dizilimde, dıştan içe doğru birbirini kapsayan üç daire modelin kavramsal temellerini açıklamaktadır. İlk halkanın üst yarısındaki değerler, ihtiyaçların karşılanıp karşılanmayacağına bağlı kaygı duyulmadığını, ihtiyaçların karşılanabileceğine dair güven ve emniyet vb., alt yarısında kaygı, gerginlik, güvensizlik vb. düşünce, duygu ve inançlara dayalı davranışları ifade eden değerler bulunurken

çembersel dizilimin sağ ve sol bölgeleri de bireysel ve toplumsal anlamda değer yönelimlerini açıklamaktadır. Dolayısıyla revize edilmiş model, yalnızca ihtiyaçların davranışları nasıl yönlendirdiğini değil, ihtiyaçların karşılanıp karşılanmayacağına, tehdit altında olup olmadıklarına dair düşüncelerle bireysel ve toplumsal açıdan hangi davranışlarla ihtiyaçların karşılanabileceğine dair bireylerin düşünce, duygu,

inanç ve tutumlarına dair bilgi vermektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Shwartz'ın revize edilmiş değer teorisinde 19 değer çembersel dizilimdeki konumu: Çembersel Dizilimin üst bölümü kaygıdan bağımsız gelişmeyi açıklarken alt bölümü ihtiyaçların karşılanması konusundaki endişe ile tercih edilen değerlere vurgu yapmaktadır (Schwartz, Cieciuch, Vecchione, Davidov, Fischer, Beierlein, Konty, 2012'den alınmıştır).

Çembersel dizilim, Schwartz'ın “insanlar neye önem veriyorlarsa ona göre davranırlar” ifadesini daha anlaşılır kılarken şiddet olgusunu açıklamaya çalışan yaklaşımların, şiddet davranışını tetikleyici faktörlere ilişkin görüşlerinin farklı boyuttan değerlendirilebilmesini sağlamaktadır. Bir başka ifade ile farklı yaklaşımların da vurguladığı gibi organizma olarak ihtiyaçlar şiddet davranışlarının altında yatan itici güçleri oluşturuyorsa, türü ya da kullanılan araçlar dikkate alınmaksızın ihtiyaçlarını karşılamak için şiddete yönelen bireylerin değerlerinin de farklı olması gerektiği düşünülmektedir (Cárdenas, Páez, Rimé, Bilbao, Asún, 2014; Aghedo, 2015). Dolayısıyla şiddet davranışını, problem çözümü olarak algılayan bireylerle, sağlıklı problem çözme davranışı üreterek ihtiyaçlarını karşılamaya yönelen bireylerin yaşamsal kay-

gularının da farklı olması gerekmektedir (Graham, Haidt, 2012; Ray, 2018; Seddig, Davidov, 2018). Bu bağlamda yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayamadığı algısına sahip bireylerin, Schwartz'ın çembersel dizilimin alt bölümünde dıştan içe doğru kaygıdan kaçınmayı ya da kaygıyı azaltmayı sağlayan, birey ya da toplum odaklı değerler arasında seçim yapabileceği görülmektedir. Bireysel ya da toplumsal değerler arasındaki seçimi etkileyebilecek faktörlerin başında ise bireyin hangi yönelimle ihtiyaçlarını karşılayabileceğine dair bilgisi gelmektedir. Birey, çembersel dizilimin alt yarısındaki toplum odaklı değerlerden muhafakazarlık kapsamındaki geleneksellik, uyma ve güvenlik değerlerine yöneldiği durumlarda (normal şartlar altında), toplumun beklentilerine uygun davranarak toplumun refahı ve varoluşunu desteklemenin kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kaygısını azaltmada aracı rol üstlenmesini beklemektedir (Schwartz, 2017). Revize edilmiş modelde uyma ve güvenlik değerleri iki boyutludur. Bu doğrultuda uyma, kişilerarası ilişkilerde uyma ve kurallara uyma, güvenlik ise toplumsal güvenlik ve kişisel güvenlik olarak kavramsallaştırılmıştır. Uyma ile ilgili değerler ise diğerlerinin düşüncelerini önemseyerek, kendi dürtü ve eylemlerini kontrol edebilmenin yanı sıra toplumsal kuralları yerine getirebilmeyi ifade etmektedir. Güvenlik boyutunda, toplumsal güvenlik değeri toplumsal düzen ve istikrar ile birlikte ulusal güvenlik ve emniyeti, kişisel güvenlik ise aile ve sevdiği önemsendiği insanların güvenlik ve emniyetine hizmet eden davranışları kapsayan değerleri temsil etmektedir. Tam tersi durumda çembersel dizilimin birey odaklı değerlerinden başarı değerine yöneldiğinde ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik kaygının yaşanılan kültürün başarı standartlarına bağlı olarak performans, normatif yeterlilik kriterlerine ulaşmayı sağlayacak davranışlara yönelerek kendi yetkinliğini kanıtlamaya çalışmaktadır. Çembersel dizilimde başarı değeri ile yan yana konulanmış güç değeri ise temel olarak olaylar üzerinde baskı üreterek, tehdit ya da kaygı uyandıracak durumları bertaraf edebilmek, engelleyebilmek amacıyla bireyin kendi çıkarlarını gözetebilmesini sağlamaktadır. Güç değeri, kavramsal olarak gücün potansiyel üç türünü ortaya koymaktadır. Bunlardan ilki, diğer bireyler üzerinde baskınlık kurma, davranışlarının istediklerini yapabilmelerini sınırlayabilme; ikincisi, maddi kaynaklar üzerinde baskı kurarak, maddi kaynaklar aracılığıyla diğerlerinin davranışlarını sınırlayabilme ve üçüncüsü toplumsal saygınlık ve algılanışı üzerinde baskı kurarak davranışlarını sınırlayabilme şeklindedir. Saygınlık bir anlamda hem güvenlik hem de güç değerleri ile ilişkili olduğu için Schwartz değerler teorisinin revize edilmiş modelinde saygınlığı ve gücün diğer iki boyutunu güç baskınlık ve güç kaynaklar olarak ayrı ayrı ele almıştır. Bu bağlamda saygınlık birey odaklı de-

ğerler ile toplumsal değerler arasında yer alırken, prestiji kullanarak diğer insanların davranışlarını sınırlayabilme ya da onlar üzerinde baskınlık kurarak, kendi prestijini koruyabilmeye, kendi toplumsal imgesine yönelik saldırılara bağlı güvenliğini tehdit edecek durumlarda kendini savunabilmesini sağlamaktadır.

Değerlerin sosyalleşme ile kazanıldığı dikkate alındığında (McSweeney, 2002; Lyons, Duxbury, Higgins, 2007), bireyin toplum odaklı muhafakazarlık kapsamındaki değerlere ilişkin olarak öğrendiği davranış kalıpları ile birey odaklı kendini geliştirmeye yönelik değerlere ilişkin öğrendiği davranış kalıpları önem kazanmaktadır. Schwartz'ın değerler teorisinin temelini oluşturan hipotezine göre üç temel ihtiyacın nasıl karşılanacağına ilişkin en küçük toplumsal kurum olan ailede başlayarak her bir gelişim evresinde üyesi bulunulan toplumsal kurumların, hangi davranışlarla ihtiyaçların karşılanabileceğinin bilgisini kazandırdığı önem taşımaktadır. Bu doğrultuda bireyin yaşadığı toplumda, başarılı olabilmek için uyuma ya da güvenlik olarak algıladığı davranışlar, saygınlık kazanabilmek için önemli gördüğü güç davranışları değişebileceği gibi kullandığı araçlar ile yoğunlukları da farklılaşabilecektir (Bardi, Lee, J. Hofmann-Towfigh, Soutar, 2009).

Şiddet davranışı ile ilgili literatürün yanı sıra ihtiyaçlarla ilgili literatürü de dikkate alarak, şiddet davranışlarının bireyin ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılabilirdiği ve yaşanan toplumun ise belli bir dereceye kadar bu davranışları normal bir davranış olarak kabul ederek, sosyalleşme süreci ile üyelerine aktardığını söyleyebilmek mümkündür (Magnani, 2011). Dolayısıyla şiddet davranışları bireyler arasında üstünlük elde edebilmek için maddi kaynaklara sahip olabilmeye yönelik olabileceği gibi diğer insanlar üzerinde sahip olunan gücü kullanmaya yönelik olabilecektir. Ya da uyum, güvenlik ve geleneksellik değeri olarak hangi davranışların algılandığına bağlı olarak şiddet davranışları normal ve kabul gören davranışlar olarak karşımıza çıkabilecektir. Ayrıca bireyin yaşadığı çevre ya da ait olduğu toplumsal sistemde bu davranışları ödüllendiriyorsa, birey ister işyerinde ister aile ortamında ya da diğerleri ile ihtiyaçlarının çakıştığı farklı ilişkilerin içinde olsun ortama en uygun, kabul edilebilecek ve beklentilerine uygun sonucu elde etmesini sağlayacak davranışları seçerek diğerlerinin varlığını tehdit edebilecektir (Aghedo, 2015; Seddig, Davidov, 2018). Değerlerle ilgili araştırmaların da dikkat çektiği gibi gelişmekte olan ülkelerde kapitalizmin etkisi ile bireysel çıkarlara yönelik değerlere yönelen bireylerin, kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için tercih edebileceği değerler, toplumun diğer üyelerinin haklarının göz ardı edilmesine sebep olabilmektedir (Inglehart, Welzel 2005;

Inglehart, 2000; Schwartz 2007; Buğra, 2016). Diğer taraftan birey, üyesi bulunulan toplumda, şiddet davranışı dışındaki davranışları ile ihtiyaçlarını karşılayabileceğine inandığı takdirde şiddet davranışını göstermeyecektir. Ayrıca şiddet davranışı ile ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bireylerin, amaçlarına ulaşamadığı bilgisi ya da böyle bir durumun hukuksal yaptırımlarına tanık olunması yani dolaylı ceza etkisinin yaratılması gerekmektedir (Bandura, 1989).

Bireylerin, kendi ihtiyaçlarına yönelik tanımları, ihtiyaçların karşılanabilmesi için hangi davranışların kendilerine fayda getireceğine ilişkin bilgisinin yaşadığı toplumun özellikleri ile yakından ilgili olduğu görülmektedir (Inglehart, 2003; Hofstede, McCrae, 2004; De Winter, 2012). Diğer bir ifade ile yaşanan toplumun ihtiyaçları karşılama konusunda hissettirmiş olduğu güvende olma algısı davranışlarını şekillenmesini sağlayacaktır (Schudson, 1997; Brooks, Manza, 2006; Poveda, 2011). Temel insan ihtiyaçlarının güvence altında olması ise siyasal sistem anlayışının ötesinde toplumsal yaşam dinamiği olarak demokrasi bilinci ile gerçekleşebilmektedir (Inglehart, 2002). Toplumların gelişmişlik düzeylerinden biri olarak demokrasi ve özgürlük kavramları üzerine inşa edilen demokratik yaşam kriterleri aynı zamanda evrensel insan haklarının gözetilmesini sağlamaktadır (Evans, 2005; Benhabib, 2008; Donnelly, 2013). Dolayısıyla demokratik yaşam kriterlerini uygulamaya yönelik çalışmalar, şiddet gibi toplumların var oluşunu tehdit eden sorunlarla mücadelede yadsınamaz önem taşımaktadır (Scheidel, 2018).

DEMOKRATİK YAŞAM KALİTESİ, ŞİDDET VE DEĞERLER

Günümüzde demokrasi, bir yönetim biçimi ya da toplumsal yaşam alanlarını dışarda bırakan anlayışla, ülkelerin halkını yönetme biçimi olarak tanımlama anlayışı yerine kurumsallaşan ve özgürlüğü koruyan bir dizi uygulamalar olarak, toplumsal yaşamı olumlu yönde etkileyerek, temel insan ihtiyaçlarını karşılama çabalarının toplamı olarak değerlendirilmektedir. Demokrasinin toplumsal yaşamda üretmiş olduğu farklılık, demokratik yaklaşım ve uygulamaların bir toplumun üyeleri için anlam ve önemine dikkat çekmektedir (Cunnigham, 2002; Morlino, 2004; Wals, 2010; Sartori, Karamustafaoglu, 2011; Bilge, 2011). Demokratik yaklaşım ve uygulamalar, temel insan haklarının korunması prensibine karşılık gelmektedir (Frost, 2002; Benhabib, 2008; Donnelly, 2013).

Demokratik yaklaşım ve uygulamalar, özgürlük, adalet, eşitlik, adalet severlik ve hakkaniyet olarak sıralayabileceğimiz temel etik ilkelere dayanmaktadır (Morlino,

2004). Bunlardan özgürlük, her bireyin kişisel hak ve özgürlüklerinin birbirlerine bağlı olduğu bilinci ile davranmayı; adalet, tek bir birey ya da topluluk için bile uyulması gereken bağlayıcı hukuk normları ve evrensel hukuk yasalarının davranışları kontrol etmesi ya da bunlar doğrultusunda hareket etmeyi; eşitlik, tüm sosyo-politik ilişkilerde ve değerlendirmelerde toplumun tüm bireylerinin eşit değer ve konumda olduğu düşüncesiyle öneri ve kabullerinin tartışılarak sonuçların üretilmesini; adalet severlik, özgürlük, adalet ve eşitlik ile ilgili temel ilkelerle ilgili çatışma olmaksızın bütün insanların temel ihtiyaçlarını tanımayı ve karşılayabilmeyi; hakkaniyet ise tüm ilişkilerde diğer ilkelerle çelişki üretilmeksizin, toplumsal açıdan savunmasız bir başka ifade ile insanca yaşama olanaklarından mahrum, dezavantajlı ve bu nedenle acı çeken birey, grup ve topluluklar ile empati kurarak onları destekleyebilmeyi, onların temel insan haklarını koruyabilmeyi ifade etmektedir (Cunningham, 2002; Brooks, Manza, 2006; Demir, 2010; Rosema, Aarts, Denters, 2011; Keyman, 2016).

Toplumların üyelerinin, insan olmanın gereği olan yaşam olanaklarına sahip olup olmaması yaşadıkları toplumsal çevreden başlayarak dünya, insanlar ile kendi hakkındaki görüşlerini ve bu doğrultuda davranışlarını etkileyebilmektedir (Brems, Johnson, 1989; Jeavons, Greenwood, 2007; Kunst, Fischer, Sidanius, Thomsen, 2017). İnsanlar, gelişim süreci içinde diğer insanlarla bütünleşerek yaşamlarını anlamlı kılmaktadır. Gelişimin, temel araçlarından biri toplumun diğer üyeleri ile kurulan ilişkilerdir. Her birey, tüm farklılıkları ile toplumun diğer üyeleri gibi temel insan haklarının gereği insanca yaşam standartlarında kendini gerçekleştirmek istemektedir (Frost, 2004; Evans, 2005; Donnelly, 2013; Rudiger, 2016; Kenyon, Forman Brolan, 2018). Bununla birlikte üyesi bulunulan toplum, beklentilerin karşılanmasını engelleyici dinamikleri içeriyor hatta bir birey olarak sahip olduğu özelliklerden dolayı benzer durumdaki diğer üyelerden farklı sonuçlar elde etmesine neden olabiliyorsa, bireyin deneyimlerinin onda bıraktığı etki değişebilmektedir. Ayrıca söz konusu durumlar daha fazla desteğe ihtiyaç duyulan olay ve olgularla ilgili ise geçmiş deneyimler, yaşanan dünya, insanlar ve kendi hakkındaki düşünce ve inançlarını değiştirerek, olaylar ve olgular karşısındaki davranışlarını farklılaştırabilmektedir (Janoff-Bulman, Schwartzberg, 1991; Janoff-Bulman, 1992). Diğer bir ifade ile yaşanan dünyanın güvenli, insanların iyi ve kendisinin de değerli bir birey olduğuna dair düşünceleri problem çözme tarzını değiştirebilmektedir (Brems, Johnson, 1989; Janoff-Bulman, 1992; Jeavons, Greenwood, 2007; Lilly, Valdez, Graham-Bermann, 2011).

Bu bağlamda sorun, bireyin, toplumun diğer üyeleri gibi hak ve özgürlüklere sahip olarak, kendi çabasının karşılığını demokratik toplumların adalet sisteminin güvencesi altında elde edip edememesindedir (Džuverovic, 2013; Honderich, 2014; Kenyon, Forman, Brolan, 2018; Scheidel, 2018). Demokrasinin temel ilkelerinin kendisi için işlemediğine inanan birey, böyle bir toplumda, haklarını kendi korumaya çalışacak, ihtiyaçlarını karşılamak için adaleti kendisi uygulamaya yönelebilecek, yapmış olduğu davranışlara yönelik, demokratik toplumların hesap verilebilirlik ilkesini de kendi tanımlarına bağlı uygulayarak, gerekçelendirebilecektir. Bir anlamda ihtiyaçlarını karşılayabilmek için diğerleri gibi eşit hak ve özgürlüklere sahip olmadığını düşünen, kendini dezavantajlı olarak algılayan birey, kendi yöntemleri yani şiddet davranışları ile adaleti sağlamış, diğerleri kadar özgür ve aynı haklara sahip olduğunu kanıtladığı gibi davranışlarını da var olan şartlarda normalleştirmiş olacaktır (Pabayo, Molnar, Kawachi, 2014; Kunst, Fischer, Sidanius, Thomsen, 2017).

Sonuç olarak, demokrasinin temel ilkelerinin, toplumun her üyesinin varlığını ve gelişimini destekleyecek şekilde işlemediği bir toplumda bireyler, yalnızca kendi çıkarlarını karşılamaya yönelik değerlere yönelerek bir diğerinin varlığını farklı şiddet davranışları ile tehdit etmiş olabilecektir (Schultz, Zelezny, 2003; Laplante, 2008; Elgar, Aitken, 2010; Staniland, 2014; Stewart, 2016)

ALGILANAN DEMOKRATİK YAŞAM KALİTESİ ALGISI, DÜNYAYA AİT VARSAYIMLARI VE DEĞERLER

Jonaff Bullman, her gün yaşanan, tanık olunan ya da haberdar olunan, insanlar aracılığıyla meydana gelen cinsel taciz, istismar, kriminal suçlar, trafik kazaları, kavgalar, terör olayları, savaşlar ile doğa olayları aracılığıyla oluşan doğal afet olgularından sonra nasıl yaşandığını, böylesine travmatik olayların ardından yaşama nasıl devam edilebildiğini sorusunun cevabını “dünyaya ait varsayımlar” teorisi ile vermektedir (Janoff-Bulman, 2014). Dünyaya ait varsayımlar teorisine göre insanlar, doğduklarında temel olarak dünyanın ve insanların iyi olduğu inancına sahiptir. Yaşam deneyimleri ise giderek dünyaya ait olumlu düşünce ve inançlarını değişimine neden olabilmekte hatta travmatik olaylara maruz kalanlarda bu etki daha ağır sonuçlar doğurabilmektedir (Lilly, Valdez, Graham-Bermann, 2011).

Jonaff-Bullman’ın sorusundan hareketle Schwartz’ın değerlerle ilgili görüşlerini dikkate alarak, bireylerin dünyaya ilişkin düşüncelerindeki farklılaşmanın değerleri aracılığıyla fark edilebileceği hipotezi ile oluşturduğumuz araştırmada demokratik

yaşam kalitesi algısının önemli bir faktör olduğu düşüncesi temel alınmıştır. Araştırma, toplumsal yaşamın, bireylerin dünya, insanlar ve kendisi hakkındaki olumlu düşünce ve davranışları güçlendireceği tam tersi durumda ise gerek kendisinin gerekse toplumun diğer üyelerinin, olumsuz yaşam deneyimlerinin dış dünya, insanlar ve kendisine yüklediği anlamı olumsuzlaştıracağı, dolayısıyla ihtiyaçlarını karşılayabilmek için tercih ettiği değerlerin de farklılaşabileceği varsayımından hareket edilerek düzenlenmiştir. Bu doğrultuda algılanan demokratik yaşam kalitesinin değerler üzerindeki etkisinde dünyaya ait varsayımların aracılık rolünü ortaya koyabilmek araştırmanın ana amacı olarak belirlenmiştir. Ana amaç çerçevesinde, bireylerin, cinsiyet, sosyo ekonomik düzey ve son 5 yılda ekonomik kriz yaşayıp yaşamama değişkenlerine göre de ilgili özelliklerin farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Araştırmanın verileri, eğitim fakültesi ile pedagojik formasyon sertifika programına katılan 876 öğrenciye, araştırmacı tarafından geliştirilen Algılanan Demokratik Yaşam Kalitesi Ölçeği Yetişkin Formu (üç alt boyuttan oluşan ölçeğin, güvenilirlik katsayısı .931'dir), Dünyaya ait Varsayımlar Ölçeği ve Portre Değerler ölçekleri ile kişisel bilgi formu uygulanarak elde edilmiştir. Bulgular, SPSS 23 software programında Pearson korelasyon testi, bağımsız grup t-test, ANOVA, Process ve Regresyon test teknikleri kullanılarak elde edilmiştir. Bulgular, algılanan demokratik yaşam kalitesi ölçeği, sosyal yaşamda demokratik haklar ve eşitlik, paylaşım ve güven ile kabul edilme, boyutlarının değerler üzerindeki etkisinde dünyaya ait varsayımların aracı rolünü ortaya koyarken, dünyanın iyiliği varsayımının, demokratik hak ve eşitlik ile paylaşım ve güven boyutlarında geleneksel topluma yönelik değerler üzerinde azaltıcı, bireysel kendini güçlendirme yönelik değerlerde ise arttırıcı etkisi olduğuna dikkat çekmiş; Kabul edilme alt boyutunda ise bireylerin toplum tarafından kabul edilmeye ilişkin algılarının değerler üzerindeki etkisinde iyilik varsayımının, gerek toplumsal odaklı değerleri korumaya ve geliştirmeye gerekse kendini güçlendirme ve değişime açıklığı karakterize eden yönelik değerlere yönelimde arttırıcı etkisi olduğu bulunmuştur. Araştırmanın bulguları, bireylerin güç kaynaklar ve güç baskınlık ile ilgili değer yönelimlerinde dünyaya ait varsayımlarının arttırıcı etkisi olduğunu vurgularken, cinsiyet, ekonomik düzey ve ekonomik kriz yaşamaya ilişkin bulgular ile korelasyon analizi sonuçlarının, dünyaya ait varsayımların demokratik yaşam kalitesi algısının, değerler üzerindeki etkisine ilişkin bulgularını desteklediğini göstermiştir. Araştırmanın sonuçları, genel olarak değerlendirildiğinde eşitlik ve özgürlüğün, karşılıklı güven ve paylaşımın, toplumsal kabul edilme ve değerli olma duygusunun yaşandığı bir toplumun, Shwartz'ın çembersel diziliminin üst yarısında yer alan,

üyelerin toplumu ve kendi gelişimini destekleyecek değerlere yöneldiğini göstermiştir (Ağır Sert, 2019).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Birleşmiş Milletlerin, 2015 yılında gerçekleştirdiği, BM Sürdürülebilir Kalkınma gündemi konulu toplantısında, ki 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi planlanmaktadır, 169 amacı kapsayan 17 hedefinin, ilk ikisi yoksulluğa ve açlığa son'dur (Chasek, Wagner, Leone, Lebada, Risse, 2016). Daha sonra sağlıklı bireyler, nitelikli eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği, temiz su ve sıhhi koşullar gelirken 10. Sırada eşitsizliklerin azaltılması, 16. sırada ise barış ve adaletin geldiği görülmektedir (Holden, Linnerud, Banister, Schwanitz, Wierling, 2017). Bu sıralama, demokrasinin temel ilkelerinden eşitlik ile barış ve adaletin diğerleri için temel teşkil edebildiğinin göz ardı edildiğini değil uygulanabilirliğin sıralamayı belirlediğini düşündürmektedir. Bununla birlikte araştırmalar, eşitliğin olmadığı bir toplumda yoksulluğun ve açlığın, yoksulluğun ve açlığın olduğu bir toplumda ise sağlıklı bir neslin ve nitelikli eğitimden bahsedilemeyeceği ortaya koymaktadır (Harris, 2000; Brady, 2003; Heinze, 2012; Buğra, 2016; Koenig, 2017; Ceyhan, 2018). Ayrıca suç oranları ile ilgili araştırmalar da ilgili faktörlerin suça yönelimde risk eğilimini arttırdığını vurgulamaktadır (De Zulueta, 2006; Karstedt, LaFree, 2006; Lewis, 2017). Bireylerin, dünyaya ve insanların iyi olduğunu, dünyanın her bireye çabasının karşılığı kaynakları eşit dağıttığını ve bu şartlar altında bireylerin kendilerini değerli algılamalarını bekleyebilmek ve bu bireylerin kendilerinin olduğu kadar toplumun gelişmesini de sağlayacak değerlere yönelimini beklemek gerçekçi olmayacaktır. Demokrasinin temel ilkelerini güvence altına alabildiğimiz sürece, bireyler yaşadıkları toplum, insanlar ve kendileri hakkında olumlu düşüncelere sahip olabilecektir. Aksi takdirde yaşadıkları dünyanın ve insanlara ilişkin varsayımları olumsuzlaştığı gibi kendilerine ilişkin algıları da olumsuzlaşarak, yaşamak için diğerlerini tehdit etmekten kaçınmayacaklardır. Diğer bir ifade ile failler de kurbanlarda aynı toplumun ürünü olmakta hatta onlarda bir anlamda kurban konumunda olmaktadır. Failleri yani bireyleri şiddet davranışları ile problemlerine çözmeye iten faktörleri kontrol edemediğimiz sürece şiddet olgusu insanlığın tarihsel sürecindeki yerini korumaya devam edecektir.

Bu doğrultuda toplumların bireylerden oluştuğu yani bireylerin olumladığı toplumlar kadar olumsuzladığı toplumlarında kendi ürünleri olduğu bilincini kazandırabilmek için demokrasi bilinci ve buna ilişkin değerlerin kazandırılmasında, eğitim

sisteminin kendinden beklenen işlevleri yerine getirebilmesi gerekmektedir. Eğitim, insanın kendi kaderini değiştirebilmesini sağlayacak en önemli araçlardan biridir. Eğitim sisteminin, her bireyi kendi yeterliliklerini fark ederek gelişimini destekleyen bireyi geliştirme işlevini, yaşadığı toplumun değerlerini öğrenerek uyum sağlamasını hedefleyen toplumsal işlevini, toplumun gelişimini sağlayacak yeterlik ve donam ile istihdam edilmesini sağlayan ekonomik işlevini, yaşadığı toplumu geleceğe taşıyacak lider ve seçmen yetiştirebilmeyi amaçlayan siyasal işlevini uygulamada hayata geçirilebilmesi için gerekli adımların disiplinler arası yaklaşımlarla ele alınması gerekmektedir.

Eğitim sisteminin işlevlerini yerine getirebilmesi, toplumsal güven ve paylaşımı arttırarak, demokrasi bilincinin yerleşmesini güvence altına alırken, şiddet gibi bireyi ve toplumların varlığını tehdit eden davranışları tetikleyen faktörlerin azalmasını, koruyucu faktörlerin artmasını sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Aghedo, Iro. "Values and Violence: Explaining the Criminalization of Higher Education Students in Nigeria." *Journal of Black Studies* 46, no. 2 (March 2015): 172-98. doi:10.1177/0021934714562959.
- Ağır Sert, Meral. *Democratic Life Quality Perception, World Assumptions and Values*. Ankara: Gece Akademi. 2019.
- Anderberg, Dan, Helmut Rainer, Jonathan Wadsworth, and Tanya Wilson. "Unemployment and Domestic Violence: Theory and Evidence." *The Economic Journal* 126, no. 597 (October 1, 2015): 1947-79.
- Anderson, Kristin L. "Conflict, Power, and Violence in Families." *Journal of Marriage and Family* 72, no. 3 (2010): 726-42. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00727.x>.
- Baker, Gideon, and David Chandler. *Global civil society: contested futures*. Routledge, 2004.
- Bandura, Albert. "Human agency in social cognitive theory." *American psychologist* 44, no. 9 (1989): 1175-84.
- Bardi, Anat, Julie Anne Lee, Nadi Hofmann-Towfigh, and Geoffrey Soutar. "The structure of intraindividual value change." *Journal of personality and social psychology* 97, no. 5 (2009): 913-929.
- Benhabib, Seyla. "The Legitimacy of Human Rights." *Daedalus* 137, no. 3 (2008): 94-104.
- Bilge, Muhittin. "Türkiye'de demokrasi kültürü: Siyaset ve toplum." *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 15, no. 3 (2011): 49-60.
- Brems, Christiane, and Mark E. Johnson. "Problem-solving appraisal and coping style: The influence of sex-role orientation and gender." *The Journal of Psychology* 123, no. 2 (1989): 187-194.
- Brooks, C., & Manza, J. (2006). Social policy responsiveness in developed democracies. *American Sociological Review*, 71(3), 474-494. <https://doi.org/10.1177/000312240607100306>.
- Buğra, Ayşe. *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*. İletişim Yayınları, 2016.
- Burroway, Rebekah Ann. "Structural Violence and Child Health: A Multi-Level Analysis of Development, Gender Inequality, and Democracy in Developing Countries." PhD diss., Duke University, 2011.

- Cárdenas, Manuel, Darío Páez, Bernard Rimé, Ángeles Bilbao, and Domingo Asún. "Personal emotions, emotional climate, social sharing, beliefs, and values among people affected and unaffected by past political violence." *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology* 20, no. 4 (2014): 452.
- Chapman, Stephanie G., and Jonathan P. Schwartz. "Affiliation Need." *The Corsini Encyclopedia of Psychology* (2010): 1-2.
- Conradie, Ernst M. "Eat and/or be eaten: The evolutionary roots of violence?." *Scriptura* 114 (2015): 1-22.
- Cunningham, Frank. *Theories of democracy: a critical introduction*. Routledge, 2002.
- De Winter, Micha. *Socialization and civil society: How parents, teachers and others could foster a democratic way of life*. Springer Science & Business Media, 2012.
- De Zulueta, Felicity. *From Pain to Violence.: The Traumatic Roots of Destructiveness*. John Wiley & Sons, 2006.
- Dekker, Paul, and Loek Halman, eds. *The values of volunteering: Cross-cultural perspectives*. Springer Science & Business Media, 2003.. https://doi.org/10.1007/978-1-4615-0145-9_4.
- Demir, Nesrin. "Demokrasinin Temel İlkeleri ve Modern Demokrasi Kuramları". *Ege Academic Review* 10, no. 2 (2010).
- Demirutku, K. "Değerlerin edinilmesinde ailenin rolü." *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Aile Eğitim Programı Kitapçığı* (2017).
- Demirutku, K., and Ö. Gümüş-Dirilen. "Portre değerler anketi'nin (pda57) ve değer sıralama anketi'nin (dsa19) psikometrik özellikleri." *Yayımlanmamış ham veri* (2014).
- Donnelly, Jack. *Universal human rights in theory and practice*. Cornell University Press, 2013.
- Džuverovic, Nemanja. "Does more (or less) lead to violence? Application of the relative deprivation hypothesis on economic inequality-induced conflicts." *Croatian International Relations Review* 19, no. 68 (2013): 53-72.
- Eker, Işıl. "Aile İhtiyaçlarının İncelenmesi." (2019). Adresinden erişildi. <http://hdl.handle.net/11655/7671>.
- Elgar, Frank J., and Nicole Aitken. "Income inequality, trust and homicide in 33 countries." *European Journal of Public Health* 21, no. 2 (2010): 241-246.

- Elliott, Frank A. "Biological roots of violence." *Proceedings of the American Philosophical Society* 127, no. 2 (1983): 84-94.
- Evans, Tony. "International human rights law as power/knowledge." *Human Rights Quarterly* (2005): 1046-1068.
- Fazel, Seena, Jay P. Singh, Helen Doll, and Martin Grann. "Use of risk assessment instruments to predict violence and antisocial behaviour in 73 samples involving 24 827 people: systematic review and meta-analysis." *Bmj* 345 (2012): e4692.
- Ferracuti, Franco, and Marvin E. Wolfgang. *The subculture of violence: Towards an integrated theory in criminology*. Routledge, 2013.
- Fonagy, Peter. "Psychoanalytic theories." *The Corsini encyclopedia of psychology* (2010): 1-4.
- Fonagy, Peter. "The developmental roots of violence in the failure of mentalization." *Matter of security: The application of attachment theory to forensic psychiatry and psychotherapy* (2003): 13-56.
- Gilligan, James. *Violence: Our deadly epidemic and its causes*. New York: GP Putnam, 1996.
- Graham, Jesse, and Jonathan Haidt. "Sacred values and evil adversaries: A moral foundations approach." (2012).
- Grusec, Joan E. "Socialization processes in the family: Social and emotional development." *Annual review of psychology* 62 (2011): 243-269. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.121208.131650>.
- Güleç, Hüseyin, Mürüvvet Topaloğlu, Demet Ünsal, and Merih Altıntaş. "Bir kısır döngü olarak şiddet." *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 4, no. 1 (2012): 112-137.
- Günther, Sven. "Walter Scheidel, The Great Leveler. Violence and the History of Inequality from the Stone Age to the Twenty-First Century. Princeton, NJ 2017." *Historische Zeitschrift* 307, no. 1: 140-141.
- Hofstede, Geert, and Robert R. McCrae. "Personality and culture revisited: Linking traits and dimensions of culture." *Cross-cultural research* 38, no. 1 (2004): 52-88. <https://doi.org/10.1177/1069397103259443>.
- Hofstede, Geert. "Dimensionalizing cultures: The Hofstede model in context." *Online readings in psychology and culture* 2, no. 1 (2011): 8. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1014>.
- Hofstede, Geert. "The cultural relativity of the quality of life concept." *Academy of Management review* 9, no. 3 (1984): 389-398. <https://doi.org/10.5465/amr.1984.4279653>.

- Holt, A., Martin, D., Hayden, C., & Nee, C. (2011). Schooled in democracy? Promoting democratic values as a whole-school approach to violence prevention. *Crime Prevention and Community Safety*, 13(3), 205-217.
- Honderich, Ted. *Violence for Equality (Routledge Revivals): Inquiries in Political Philosophy*. Routledge, 2014.
- Iadicola, Peter, and Anson D. Shupe. *Violence, inequality, and human freedom*. Rowman & Littlefield, 2013.
- Inglehart, Ronald, and Christian Welzel. *Modernization, cultural change, and democracy: The human development sequence*. Cambridge University Press, 2005.
- Inglehart, Ronald. "Gender, aging, and subjective well-being." *International Journal of Comparative Sociology* 43, no. 3-5 (2002): 391-408. <https://doi.org/10.1177/002071520204300309>.
- Inglehart, Ronald. "Globalization and postmodern values." *Washington Quarterly* 23, no. 1 (2000): 215-228.
- Inglehart, Ronald. *Modernization and postmodernization: Cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton university press, 1997.
- Janoff-Bulman, Ronnie. "Schema-change perspectives on posttraumatic growth." In *Handbook of posttraumatic growth*, pp. 95-113. Routledge, 2014. <https://doi.org/10.4324/9781315805597.ch5>.
- Janoff-Bulman, Ronnie. "The benefits of illusions, the threat of disillusionment, and the limitations of inaccuracy." *Journal of Social and Clinical Psychology* 8, no. 2 (1989): 158-175.
- Jeavons, Sue, and Kenneth Mark Greenwood. "World assumptions, coping and attributions." *Personality and Individual Differences* 42, no. 7 (2007): 1427-1437. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2006.11.010>.
- Kenyon, Kristi Heather, Lisa Forman, and Claire E. Brolan. "Deepening the Relationship between Human Rights and the Social Determinants of Health: A Focus on Indivisibility and Power." *Health and human rights* 20, no. 2 (2018): 1.
- Keyman, E. Fuat. "Modernity, democracy, and civil society." In *Environmentalism in Turkey*, pp. 49-64. Routledge, 2016.
- Kula, Sedat, and Bekir Çakar. "Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi bağlamında toplumda bireylerin güvenlik algısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişki." *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi* 6, no. 12 (2015): 191-210.

- Kunst, Jonas R., Ronald Fischer, Jim Sidanius, and Lotte Thomsen. "Preferences for group dominance track and mediate the effects of macro-level social inequality and violence across societies." *Proceedings of the National Academy of Sciences* 114, no. 21 (2017): 5407-5412.
- Laplante, Lisa J. "Transitional justice and peace building: Diagnosing and addressing the socio-economic roots of violence through a human rights framework." *The International Journal of Transitional Justice* 2, no. 3 (2008): 331-355.
- Lilly, Michelle M., Christine E. Valdez, and Sandra A. Graham-Bermann. "The mediating effect of world assumptions on the relationship between trauma exposure and depression." *Journal of Interpersonal Violence* 26, no. 12 (2011): 2499-2516. <https://doi.org/10.1177/0886260510383033>.
- Lyons, Sean T., Linda Duxbury, and Christopher Higgins. "An empirical assessment of generational differences in basic human values." *Psychological reports* 101, no. 2 (2007): 339-352.
- Magnani, Lorenzo. *Understanding violence: The intertwining of morality, religion and violence: a philosophical stance*. Vol. 1. Springer Science & Business Media, 2011.
- McSweeney, Brendan. "Hofstede's model of national cultural differences and their consequences: A triumph of faith-a failure of analysis." *Human relations* 55, no. 1 (2002): 89-118. <https://doi.org/10.1177/0018726702551004>.
- Morlino, Leonardo. "What is a 'good' democracy?." *Democratization* 11, no. 5 (2004): 10-32.
- Natale, Jo Anna. "Roots of Violence." *American School Board Journal* 181, no. 3 (1994).
- Olson, Jean A. "Janoff-Bulman, Ronnie (1992). Shattered Assumptions: Towards a New Psychology of Trauma. New York: Free Press, pp. 256, \$24.95." (1994): 222-225.
- Pabayo, Roman, Beth E. Molnar, and Ichiro Kawachi. "The role of neighborhood income inequality in adolescent aggression and violence." *Journal of Adolescent Health* 55, no. 4 (2014): 571-579.
- Palermo, George B., and Douglas Simpson. "At the Roots of Violence the Progressive Decline and Dissolution of the Family." *International journal of offender therapy and comparative criminology* 38, no. 2 (1994): 105-116.
- Pardini, Dustin A., Adrian Raine, Kirk Erickson, and Rolf Loeber. "Lower amygdala volume in men is associated with childhood aggression, early psychopathic traits, and future violence." *Biological psychiatry* 75, no. 1 (2014): 73-80.
- Pedersen, Cort A. "Biological aspects of social bonding and the roots of human violence." *Annals of the New York Academy of Sciences* 1036, no. 1 (2004): 106-127.

- Poveda, Alexander Cotte. "Economic development, inequality and poverty: an analysis of urban violence in Colombia." *Oxford Development Studies* 39, no. 4 (2011): 453-468.
- Ray, Larry. *Violence and society*. Sage, 2018.
- Reich, John W., and Frank J. Infurna, eds. *Perceived control: Theory, research, and practice in the first 50 years*. Oxford University Press, 2017.
- Rigterink, Tami, Lynn Fainsilber Katz, and Danielle M. Hessler. "Domestic violence and longitudinal associations with children's physiological regulation abilities." *Journal of Interpersonal Violence* 25, no. 9 (2010): 1669-1683.
- Rokeach, Milton. *The nature of human values*. Free press, 1973.
- Rule, James B. *Theories of civil violence*. University of California Press, 2018.
- Ryan, Richard M., and Edward L. Deci. "Self-determination theory and the role of basic psychological needs in personality and the organization of behavior." *Handbook of personality: Theory and research* 3 (2008): 654-678.
- Schudson, Michael. "Why conversation is not the soul of democracy." *Critical Studies in Media Communication* 14, no. 4 (1997): 297-309. <https://doi.org/10.1080/15295039709367020>.
- Schultz, P. Wesley, and Lynnette Zelezny. "Reframing environmental messages to be congruent with American values." *Human ecology review* (2003): 126-136.
- Schultz, P. Wesley, and Lynnette Zelezny. "Values as predictors of environmental attitudes: Evidence for consistency across 14 countries." *Journal of environmental psychology* 19, no. 3 (1999): 255-265.
- Schwartz, Shalom H. "An overview of the Schwartz theory of basic values." *Online readings in Psychology and Culture* 2, no. 1 (2012): 11. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>.
- Schwartz, Shalom H. "Are there universal aspects in the structure and contents of human values?." *Journal of social issues* 50, no. 4 (1994): 19-45. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1994.tb01196.x>.
- Schwartz, Shalom H. "Cultural and individual value correlates of capitalism: A comparative analysis." *Psychological Inquiry* 18, no. 1 (2007): 52-57. <https://doi.org/10.1080/10478400701388963>.
- Schwartz, Shalom H. "Studying values: Personal adventure, future directions." *Journal of Cross-Cultural Psychology* 42, no. 2 (2011): 307-319. <https://doi.org/10.1177/0022022110396925>.

- Schwartz, Shalom H. "The refined theory of basic values." In *Values and behavior*, pp. 51-72. Springer, Cham, 2017. https://doi.org/10.1007/978-3-319-56352-7_3.
- Schwartz, Shalom H. "Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries." In *Advances in experimental social psychology*, vol. 25, pp. 1-65. Academic Press, 1992.
- Schwartz, Shalom H., and Klaus Boehnke. "Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis." *Journal of research in personality* 38, no. 3 (2004): 230-255.
- Schwartz, Shalom H., and Wolfgang Bilsky. "Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross-cultural replications." *Journal of personality and social psychology* 58, no. 5 (1990): 878.
- Schwartz, Shalom H., Jan Cieciuch, Michele Vecchione, Eldad Davidov, Ronald Fischer, Constanze Beierlein, Alice Ramos et al. "Refining the theory of basic individual values." *Journal of personality and social psychology* 103, no. 4 (2012): 663. <http://dx.doi.org/10.1037/a0029393>.
- Schwartz, Shalom. "A theory of cultural value orientations: Explication and applications." *Comparative sociology* 5, no. 2-3 (2006): 137-182. <https://doi.org/10.1163/156913306778667357>.
- Schwarzmantel, John, and Hendrik Jan Kraetzschmar, eds. *Democracy and violence: global debates and local challenges*. Routledge, 2013.
- Schwarzmantel, John. "Democracy and violence: A theoretical overview." *Democratization* 17, no. 2 (2010): 217-234.
- Seddig, Daniel, and Eldad Davidov. "Values, attitudes toward interpersonal violence, and interpersonal violent behavior." *Frontiers in psychology* 9 (2018): 604.
- Shepherd, Jonathan P., Linda Robinson, and B. G. H. Levers. "Roots of urban violence." *Injury* 21, no. 3 (1990): 139-141.
- Staniland, Paul. "Violence and democracy." *Comparative Politics* 47, no. 1 (2014): 99-118.
- Staub, Ervin. "Cultural-societal roots of violence: The examples of genocidal violence and of contemporary youth violence in the United States." *American Psychologist* 51, no. 2 (1996): 117.
- Staub, Ervin. "The roots of evil: Social conditions, culture, personality, and basic human needs." *Personality and Social Psychology Review* 3, no. 3 (1999): 179-192.
- Stewart, Frances. "Horizontal inequalities and conflict." In *Elgar Handbook of Civil War and Fragile States*. Edward Elgar Publishing, 2012.

- Thomassen, Jacques JA, and S. A. H. Denters. *How Democracy Works: Political Representation and Policy Congruence in Modern Societies: Essays in Honour of Jacques Thomassen*. Amsterdam University Press, 2010.
- Tomasello, Michael. "The ontogeny of cultural learning." *Current Opinion in Psychology* 8 (2016): 1-4.
- Üngüren, Engin. "Beynin Nöroanatomik ve Nörokimsiyal Yapısının Kişilik ve Davranış Üzerindeki Etkisi." *Journal of Alanya Faculty of Business/Alanya İletme Fakültesi Dergisi* 7, no. 1 (2015).
- Weigert, Kathleen M. "Structural violence." *Stress of war, conflict, and disaster*. Oxford: Elsevier (2010): 126-133.
- Yalçın, Özhan, and Ayten Erdoğan. "Şiddet ve agresyonun nörobiyolojik, psikososyal ve çevresel nedenleri." *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 5, no. 4 (2013): 388-419.